Conference on Social Sciences and Humanities Research (CSSHR)
volume. 3 № 6
CSSHR
EYIB
EDUCATIONAL YIELD INSIGHTS & BREAKTHROUGHS
ISSN: 3060-4648

XALQ PEDAGOGIKASI FANINI O‘QITISHDAGI “SHAXS” MUAMMOSI

Raximberdiyeva Maxfuzaxon Murotovna

Qo‘qon davlat universiteti Pedagogika va psixologiya fakulteti "Pedagogika" kafedrasi o‘qituvchisi.
Email: maxfuzamuratovna@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalq pedagogikasi fanini o‘qitish jarayonida “shaxs” muammosining ilmiy-nazariy, metodologik va didaktik mohiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, xalq pedagogikasida shaxs tushunchasi faqat psixologik kategoriya yoki milliy urf-odatlarning passiv tashuvchisi sifatida emas, balki madaniy meros, axloqiy mezonlar, ijtimoiy tajriba, oila va jamoa munosabatlari hamda tarixiy xotira bilan shakllanadigan faol, mas’uliyatli, ongli va ma’naviy subyekt sifatida qaralishi lozim. Xalq pedagogikasi fanini o‘qitishda maqol, matal, ertak, rivoyat, alla, xalq o‘yinlari, mehnat tarbiyasi, marosimlar, oilaviy qadriyatlar va avlodlararo muloqot vositalarining shaxs kamolotidagi o‘rni ko‘pincha tavsifiy darajada yoritiladi; biroq ularning shaxsiy sifatlarni shakllantirish mexanizmi, didaktik talqini va zamonaviy ta’limdagi qo‘llanish mezonlari yetarli darajada tizimlashtirilmaydi. Maqolada IMRAD modeli asosida xalq pedagogikasida shaxs muammosi sotsiokultural, aksiologik, kompetensiyaviy va refleksiv yondashuvlar nuqtai nazaridan izohlanadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, xalq pedagogikasi fanida shaxs muammosi ontologik, aksiologik, didaktik va diagnostik yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi: birinchisi shaxsning madaniy-tarixiy mavjudot sifatidagi mohiyatini, ikkinchisi qadriyatlarning ichkilashtirilishini, uchinchisi ta’lim metodlarining shaxsga yo‘naltirilganligini, to‘rtinchisi esa natijalarni baholash mezonlarini belgilaydi. Tadqiqot xulosasiga ko‘ra, xalq pedagogikasi zamonaviy ta’limda faqat folklor namunalari majmui sifatida emas, balki mustaqil fikrlovchi, milliy ildizlarga tayanadigan, axloqiy tanlovga qodir, ijtimoiy faol va pedagogik mas’uliyatli shaxsni shakllantiruvchi ilmiy-pedagogik tizim sifatida o‘qitilishi zarur.

Kalit so‘zlar: xalq pedagogikasi, shaxs, etnopedagogika, ma’naviy tarbiya, milliy qadriyatlar, sotsiokultural yondashuv, tarbiya metodikasi, oila tarbiyasi, ta’lim jarayoni, pedagogik meros.

Kirish

Xalq pedagogikasi fanini o‘qitishdagi “shaxs” muammosi zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyoti uchun alohida dolzarblik kasb etadi, chunki ushbu fan mazmunida xalqning asrlar davomida to‘plagan tarbiyaviy tajribasi, axloqiy

me’yorlari, oilaviy munosabatlar tizimi, mehnatga munosabati, estetik qarashlari, ijtimoiy nazorat shakllari va avlodlararo uzviylik tamoyillari jamlangan bo‘lib, bu boy merosning markazida aynan qanday insonni tarbiyalash masalasi turadi. Oddiy tavsifiy yondashuvda xalq pedagogikasi maqollar, matallar, ertaklar, rivoyatlar, allalar, marosimlar, xalq o‘yinlari, urf-odatlar va an’analar yig‘indisi sifatida tushuntiriladi; bunday yondashuv ma’lum darajada zarur bo‘lsa-da, u fan mohiyatini to‘liq ochib bera olmaydi, chunki har bir maqol muayyan xulq modeli, har bir ertak axloqiy tanlov namunasi, har bir marosim ijtimoiy mansublik va mas’uliyat belgisi, har bir oilaviy odat esa shaxsni ijtimoiy hayotga kiritish mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun xalq pedagogikasini ilmiy asosda o‘qitish, avvalo, “xalq qanday shaxsni ideal deb bilgan?”, “shaxs kamolotining mezonlari qanday belgilangan?”, “oilaviy, jamoaviy va madaniy muhit shaxs sifatlariga qanday ta’sir ko‘rsatgan?”, “xalq pedagogikasi vositalari zamonaviy ta’limda qanday metodik ishlatilishi mumkin?” kabi savollarga javob berishni talab etadi. Pedagogik adabiyotlarda shaxs odatda biologik individning ijtimoiy munosabatlar, faoliyat, muloqot, qadriyatlar va ongli tanlovlar jarayonida kamol topgan shakli sifatida izohlanadi [1; 2]. Xalq pedagogikasi esa bu jarayonni ilmiy terminlar bilan emas, balki hayotiy tajriba, obraz, hikmatli so‘z, ibrat, odob, uyat, nomus, halollik, mehnatsevarlik, kattaga hurmat, kichikka izzat, mehmondo‘stlik, sabr, shukr, vatanparvarlik va el-yurt oldidagi burch kabi tushunchalar orqali ifodalagan. Bu jihatdan xalq pedagogikasi shaxsni tashqi intizomga bo‘ysundirilgan obyekt sifatida emas, balki jamoa va oila ichida o‘z o‘rnini topuvchi, axloqiy me’yorlarni anglovchi, yaxshi-yomonni farqlovchi, o‘z harakati uchun javob bera oluvchi, ijtimoiy ishonchga munosib bo‘lishi kerak bo‘lgan subyekt sifatida tarbiyalashga intilgan. Zamonaviy ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, kompetensiyaviy ta’lim, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, o‘quvchi agentligi, tanqidiy fikrlash va madaniy identiklik tushunchalari keng qo‘llanmoqda [3; 4]. Biroq ushbu nazariyalar milliy pedagogik tajriba bilan integratsiya qilinmasa, ular ko‘pincha abstrakt metodik formula darajasida qolib ketadi; aksincha, xalq pedagogikasi ilmiy tahlil qilinmasa, u romantik maqtov yoki muzeybop madaniy materialga aylanadi. Demak, muammo ikki tomonlama: bir tomondan, xalq pedagogikasidagi shaxs haqidagi tasavvurlarni zamonaviy pedagogik tafakkurga mos ravishda ilmiy izohlash zarur; ikkinchi tomondan, zamonaviy ta’limdagi shaxsni rivojlantirish g‘oyalarini milliy-madaniy mazmun bilan boyitish kerak. Vygotskiy ta’kidlaganidek, insonning oliy psixik funksiyalari madaniy vositalar, til, muloqot va ijtimoiy faoliyat orqali shakllanadi [5]; xalq pedagogikasi vositalari ham aynan shunday madaniy vositalar sifatida bolaga va ta’lim oluvchiga jamiyat tomonidan tan olingan ma’nolarni yetkazadi. Masalan, maqol qisqa nutqiy shaklda ijtimoiy tajribani umumlashtiradi, ertak axloqiy konfliktni obrazli ifodalaydi, o‘yin qoida, hamkorlik va o‘zini boshqarishni o‘rgatadi, mehnat an’anasi mas’uliyat va chidamlilikni tarbiyalaydi, marosim esa insonni muayyan madaniy jamoaga mansub subyekt sifatida shakllantiradi. Shu bilan birga, xalq pedagogikasini o‘qitishda tanqidiy mezon ham saqlanishi lozim: har qanday an’ana avtomatik ravishda pedagogik jihatdan maqbul emas; ayrim tarixiy tajribalar zamonaviy inson huquqlari, inklyuziv ta’lim, gender hurmati, bola sha’ni va shaxs erkinligi tamoyillari asosida qayta talqin qilinishi mumkin. Demak, xalq pedagogikasida shaxs muammosini o‘qitish “an’anani so‘zsiz

qabul qilish” yoki “an’anani eskilik sifatida rad etish” kabi ikki biryoqlama pozitsiyadan voz kechib, ilmiy, aksiologik, madaniy va metodik muvozanatni talab qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi xalq pedagogikasi fanini o‘qitishda “shaxs” muammosining nazariy-didaktik asoslarini ochish, xalq pedagogikasi vositalarining shaxs kamolotidagi funksiyalarini aniqlash va ushbu mavzuni oliy pedagogik ta’limda samarali o‘qitish uchun metodik model taklif etishdan iborat. Tadqiqot obyekti xalq pedagogikasi fanini o‘qitish jarayoni bo‘lsa, predmeti mazkur jarayonda shaxs tushunchasining mazmuni, tarbiyaviy funksiyasi va didaktik talqinidir. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, shaxs xalq pedagogikasida statik milliy timsol sifatida emas, balki madaniy merosni anglab, qadriyatlarni ongli tanlab, ijtimoiy munosabatlarda o‘z mas’uliyatini namoyon etadigan faol pedagogik subyekt sifatida izohlanadi. Bu yondashuv xalq pedagogikasini zamonaviy universitet ta’limida amaliy qimmatga ega fan sifatida qayta ko‘rish imkonini beradi.

Shaxs muammosining xalq pedagogikasi doirasida o‘rganilishi yana bir jihatdan muhim: u pedagogik fanlar tizimida milliy tarbiya konsepsiyasini umumiy insonshunoslik masalalari bilan bog‘laydi. Chunki xalq pedagogikasi faqat bolani qanday tarbiyalash haqidagi amaliy maslahatlar majmui emas, balki xalqning inson, jamiyat, axloq, mehnat, oila, vatan, til, obro‘, burch va baxt haqidagi yashirin pedagogik falsafasidir. Bu falsafa ilmiy risolalar shaklida emas, balki hayotiy qoidalar, obrazli iboralar, marosimiy harakatlar, oilaviy muloqot shakllari va ijtimoiy baho tizimida saqlangan. Shuning uchun xalq pedagogikasi fanida shaxs masalasini yoritish talabaning ikki xil bilimini birlashtirishi kerak: birinchisi — milliy tarbiya merosining mazmunini bilish; ikkinchisi — mazkur merosning shaxs rivojidagi mexanizmini ilmiy tushuntirish. Agar talaba faqat “xalq pedagogikasida tarbiya muhim o‘rin tutadi” degan umumiy xulosada to‘xtasa, u fan mohiyatiga kira olmaydi; agar u “maqollar tarbiyaviy ahamiyatga ega” deb aytsa-yu, aynan qaysi shaxsiy sifat, qaysi psixologik holat, qaysi ijtimoiy vazifa va qaysi metodik sharoitda tarbiyalanishini izohlay olmasa, bilim reproduktiv holatda qoladi. Shuning uchun ushbu maqolada shaxs muammosi xalq pedagogikasi manbalarini pedagogik antropologiya nuqtai nazaridan o‘qish, ya’ni xalq tarbiyasi insonni qanday tasavvur qilgani va uni qanday kamolga yetkazishga intilganini aniqlash vazifasi sifatida qo‘yiladi. Bu yondashuv xalq pedagogikasi fanining oliy ta’limdagi maqomini ham kuchaytiradi, chunki u fan mazmunini oddiy folklorshunoslikdan ajratib, bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tafakkuri, tarbiyaviy strategiyasi va shaxsga munosabat madaniyati bilan bog‘laydi. Ayniqsa, bugungi ta’limda axborot ko‘pligi, qadriyatlar xilma-xilligi, oilaviy tarbiya shakllarining o‘zgarishi, raqamli muhitning bolalar ongiga ta’siri va ijtimoiy munosabatlarning tezlashuvi sharoitida xalq pedagogikasi fanining vazifasi “eski urf-odatlarni eslatish”dan ancha kengdir. U talabalarga shaxsni madaniy ma’nolar bilan ishlaydigan, axloqiy tanlovni amalga oshiradigan, muloqotda o‘zini boshqaradigan, o‘z ildizini anglaydigan va jamiyatga konstruktiv hissa qo‘shadigan subyekt sifatida ko‘rishni o‘rgatishi kerak. Bu esa xalq pedagogikasini zamonaviy ta’lim nazariyasi bilan birlashtiruvchi asosiy ilmiy pozitsiyadir.

Metodlar

Tadqiqot metodologiyasi nazariy-analitik xarakterga ega bo‘lib, xalq pedagogikasi fanini o‘qitishdagi shaxs muammosini eksperimental o‘lchashdan ko‘ra,

uni ilmiy tushuncha, qadriyatlar tizimi va didaktik jarayon sifatida kompleks talqin qilishga qaratildi. Birinchi metodologik asos sotsiokultural yondashuvdir: bu yondashuvga ko‘ra, shaxs alohida biologik mavjudotning o‘z-o‘zidan rivojlanishi natijasi emas, balki til, muloqot, madaniy belgi, ijtimoiy faoliyat, oilaviy munosabat va tarixiy tajriba orqali shakllanadigan subyektiv tizimdir [5]. Xalq pedagogikasi vositalari — maqol, matal, ertak, rivoyat, qo‘shiq, alla, o‘yin, marosim, mehnat an’anasi va oilaviy ibrat — aynan shunday madaniy vositalar sifatida tahlil qilindi. Ikkinchi metodologik asos aksiologik yondashuv bo‘lib, u xalq pedagogikasi mazmunida mujassam bo‘lgan halollik, adolat, mehnatsevarlik, kattaga hurmat, kichikka g‘amxo‘rlik, ota-onaga ehtirom, mehmondo‘stlik, vatanparvarlik, hayo, or-nomus, sabr, mehr-oqibat, hamjihatlik va mas’uliyat kabi qadriyatlarning shaxs rivojiga ta’sirini aniqlash imkonini berdi. Bu yondashuvda qadriyatlar shunchaki yodlanadigan tushunchalar emas, balki shaxsning xulqi, qarori, munosabati va o‘zini baholash tizimiga singadigan ichki mezonlar sifatida qaraldi. Uchinchi metodologik asos kompetensiyaviy-didaktik yondashuvdir; unga ko‘ra, xalq pedagogikasi fanini o‘qitishdan kutiladigan natija faqat talabalar tomonidan folklor namunalari yoki nazariy ta’riflarning eslab qolinishida emas, balki ularning ushbu materiallarni pedagogik vaziyatga mos talqin qilishi, tarbiyaviy faoliyatga aylantirishi, yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda qo‘llashi va mustaqil metodik xulosa chiqarishida namoyon bo‘ladi. To‘rtinchi asos refleksiv yondashuv bo‘lib, u talabaning o‘z oilaviy tarbiya tajribasi, milliy qadriyatlarga munosabati, pedagogik pozitsiyasi va bo‘lajak o‘qituvchi sifatidagi mas’uliyatini anglashiga e’tibor qaratadi. Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, pedagogik tushunchalarni qiyosiy izohlash, xalq pedagogikasi manbalarini funksional guruhlash, didaktik modellashtirish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Xalq pedagogikasi manbalari shaxsga ta’sir ko‘rsatish funksiyasiga ko‘ra besh guruhga ajratildi: birinchi guruhga axloqiy me’yorlarni ifodalovchi maqol va hikmatli so‘zlar; ikkinchi guruhga obrazli-ma’naviy tarbiya vositasi bo‘lgan ertak, rivoyat va doston unsurlari; uchinchi guruhga ijtimoiy xulq, qoida va hamkorlikni shakllantiruvchi xalq o‘yinlari; to‘rtinchi guruhga oilaviy va jamoaviy mansublikni mustahkamlovchi marosim va urf-odatlar; beshinchi guruhga mehnat, kasbga hurmat va amaliy mas’uliyatni rivojlantiruvchi an’anaviy faoliyat shakllari kiritildi. Har bir guruh shaxs kamolotining muayyan jihati — axloqiy ong, emotsional sezgirlik, kommunikativ madaniyat, ijtimoiy mas’uliyat, mehnatga munosabat, estetik did va fuqarolik pozitsiyasi bilan bog‘landi. Metodik tahlilda “bilish — anglash — baholash — qo‘llash — refleksiya” ketma-ketligi asos sifatida olindi, chunki xalq pedagogikasini o‘qitishda talaba avval manbani taniydi, keyin uning mazmunini talqin qiladi, so‘ng axloqiy-pedagogik qimmatini baholaydi, undan ta’lim jarayonida foydalanish usulini ishlab chiqadi va nihoyat o‘z pedagogik pozitsiyasini shakllantiradi. Tadqiqotda shaxs rivojini baholash uchun besh mezon taklif etildi: madaniy o‘zlikni anglash, axloqiy-refleksiv fikrlash, kommunikativ mas’uliyat, ijtimoiy faollik va pedagogik transfer. Madaniy o‘zlikni anglash talabaning xalq pedagogikasi manbalarini o‘z milliy-madaniy xotirasi bilan bog‘lay olishini bildiradi; axloqiy-refleksiv fikrlash talabaning xalq hikmatlarini real tarbiyaviy vaziyatlarda tanqidiy va mas’uliyatli qo‘llay olishini anglatadi; kommunikativ mas’uliyat muloqotda hurmat, dalillash, tinglash va fikr almashish madaniyatini ko‘rsatadi;

ijtimoiy faollik shaxsning oila, mahalla, ta’lim muassasasi va jamiyat oldidagi burchini anglashini bildiradi; pedagogik transfer esa bo‘lajak o‘qituvchining xalq pedagogikasi materialini dars, tarbiyaviy mashg‘ulot, loyiha, suhbat, o‘yin yoki tahliliy topshiriqqa aylantirish qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqotning chegaralangan tomoni shundaki, u aniq empirik sinov natijalarini emas, balki nazariy-metodik modelni taqdim etadi; shunga qaramay, mazkur model oliy pedagogik ta’limda xalq pedagogikasi fanini o‘qitish mazmunini takomillashtirish, seminar mashg‘ulotlarini chuqurlashtirish, mustaqil ta’lim topshiriqlarini mazmunan boyitish va talabalarning shaxsiy-pedagogik pozitsiyasini shakllantirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Metodik jihatdan maqolada xalq pedagogikasi manbalarining shaxsga ta’sirini tahlil qilishda “mazmun — funksiya — mexanizm — natija” zanjiri qo‘llanildi. Mazmun manbaning bevosita ifodalanadigan g‘oyasini bildiradi; masalan, maqolda halollik, ertakda jasorat, marosimda hurmat, o‘yinda hamkorlik g‘oyasi ifodalanishi mumkin. Funksiya mazkur g‘oyaning tarbiyaviy vazifasini anglatadi: halollik ijtimoiy ishonchni, jasorat axloqiy qat’iyatni, hurmat avlodlararo uzviylikni, hamkorlik esa jamoaviy munosabatni mustahkamlaydi. Mexanizm ushbu mazmun va funksiyaning shaxs ongiga qanday kirishini tushuntiradi: takrorlash, ibrat, hissiy ta’sir, obrazli tasavvur, jamoaviy baho, o‘yin qoidasi, oilaviy muloqot yoki mehnat amaliyoti orqali. Natija esa talaba yoki bola xulqida, fikrlashida, munosabatida va tanlovida paydo bo‘ladigan o‘zgarish sifatida qaraladi. Shu ketma-ketlik o‘qituvchiga xalq pedagogikasi manbasini darsda ishlatishda “bu material chiroyli” yoki “bu material milliy” degan yuzaki bahodan yuqoriga ko‘tarilib, “bu material qaysi shaxsiy sifatni, qanday pedagogik sharoitda, qaysi faoliyat orqali rivojlantiradi?” degan ilmiy savolni qo‘yishga yordam beradi. Shuningdek, tadqiqotda shaxs muammosini o‘qitish uchun amaliy mashg‘ulotlar tipologiyasi ham ko‘zda tutildi: analitik mashg‘ulotlarda talabalar xalq pedagogikasi manbalarini konseptual tahlil qiladi; refleksiv mashg‘ulotlarda o‘z oilaviy tarbiya tajribasi bilan ilmiy tushunchalarni bog‘laydi; loyiha mashg‘ulotlarida xalq pedagogikasi vositasi asosida tarbiyaviy tadbir yoki dars fragmenti ishlab chiqadi; qiyosiy mashg‘ulotlarda turli xalqlar pedagogik tajribasini solishtiradi; diagnostik mashg‘ulotlarda esa shaxsiy sifatlar rivojini baholash mezonlarini ishlab chiqadi. Bunday metodik qurilish xalq pedagogikasi fanini bir yoqlama ma’ruza shaklidan chiqarib, tadqiqotchilik, muloqot, amaliy yaratish va pedagogik refleksiya maydoniga aylantiradi.

Natijalar

Tahlil natijalari xalq pedagogikasi fanini o‘qitishdagi “shaxs” muammosi to‘rtta asosiy o‘lchamda namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi: ontologik, aksiologik, didaktik va diagnostik o‘lcham. Ontologik o‘lcham shaxsning xalq pedagogikasidagi mohiyatini belgilaydi: xalq tarbiya tajribasida bola yoki yosh avlod vakili shunchaki bilim beriladigan obyekt emas, balki oila, urug‘, mahalla, el-yurt, tabiat, mehnat va til bilan uzviy aloqada kamol topadigan ijtimoiy-madaniy mavjudotdir. Bu qarash shaxs rivojini alohida individning ichki biologik pishib yetilishi bilan emas, balki atrof-muhitdagi ma’nolar, qoidalar, ibratlar, baholar va munosabatlar bilan bog‘laydi. Masalan, “odam bo‘lish”, “elga qo‘shilish”, “ota-onaning yuzini yorug‘ qilish”, “nomusni saqlash”, “halol mehnat bilan yashash” kabi xalqona ifodalar shaxsning ijtimoiy e’tirof, axloqiy mas’uliyat va madaniy mansublik orqali kamol topishini

bildiradi. Shuning uchun xalq pedagogikasini o‘qitishda shaxs tushunchasi abstrakt psixologik ta’rif bilan cheklanmasligi, balki oilaviy tarbiya, jamoaviy nazorat, nutqiy madaniyat, mehnat jarayoni, urf-odat va tarixiy xotira bilan bog‘liq holda ochilishi zarur. Aksiologik o‘lcham xalq pedagogikasi shaxsni qadriyatlar orqali shakllantirishini ko‘rsatadi. Xalq tarbiyasida qadriyatlar ko‘pincha bevosita nazariy tushuntirish orqali emas, balki obraz, ibrat, baho, maqol, qissa, hayotiy voqea, marosim, odat va jamoa fikri orqali yetkazilgan. Masalan, halollik faqat “o‘g‘rilik qilma” degan taqiq bilan emas, balki “halol luqma”, “peshona teri”, “rost so‘z”, “omonatga xiyonat qilmaslik” kabi tushunchalar orqali shaxsiy qadriyatga aylantirilgan; mehnatsevarlik faqat iqtisodiy zarurat sifatida emas, balki inson qadrini belgilovchi ma’naviy mezon sifatida talqin qilingan; kattaga hurmat shunchaki ierarxik bo‘ysunish emas, balki xotira, tajriba, minnatdorlik va muloqot odobining ifodasi bo‘lgan; mehmondo‘stlik esa ijtimoiy ochiqlik, mehr-oqibat va insonni ulug‘lash madaniyatini tarbiyalagan. Biroq natijalar shuni ham ko‘rsatadiki, qadriyatlarni o‘qitishda shiorbozlik katta xavf tug‘diradi: talaba “halollik”, “vatanparvarlik” yoki “hurmat” so‘zlarini ko‘p takrorlashi mumkin, ammo ularni real pedagogik vaziyatda qanday qo‘llashni bilmasa, shaxsiy rivojlanish yuz bermaydi. Didaktik o‘lcham xalq pedagogikasi fanini o‘qitishda eng muhim amaliy muammolardan biri ekanini ko‘rsatdi. Amaliyotda mazkur fan ko‘pincha reproduktiv metodlar asosida, ya’ni talabalarga ta’riflar, tasniflar, maqol va ertak namunalari berilib, ular yodlatiladi yoki qisqa tahlil qildiriladi. Bunday usul axborot beradi, ammo shaxsni shakllantirish mexanizmini yetarli darajada ishga solmaydi. Tadqiqot asosida “madaniy tanishuv — semantik talqin — axloqiy refleksiya — pedagogik transformatsiya — ijtimoiy qo‘llash” modelini taklif etish mumkin. Madaniy tanishuv bosqichida talaba xalq pedagogikasi manbasini aniqlaydi: maqolmi, ertakmi, marosimmi, o‘yinmi yoki oilaviy tajribami. Semantik talqin bosqichida u manbaning mazmuni, tarixiy vazifasi va ramziy ma’nosini tushuntiradi. Axloqiy refleksiya bosqichida talaba mazkur manba qanday shaxsiy sifatni rivojlantirishini, uning zamonaviy tarbiyadagi afzalligi va ehtimoliy cheklanishlarini muhokama qiladi. Pedagogik transformatsiya bosqichida u manbani maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich ta’lim yoki umumiy o‘rta ta’lim sharoitiga mos mashg‘ulot, suhbat, dars parchasi, loyiha yoki o‘yin shakliga aylantiradi. Ijtimoiy qo‘llash bosqichida esa olingan mazmun real xulq-atvor, munosabat, hamkorlik, mas’uliyat va fuqarolik pozitsiyasi bilan bog‘lanadi. Ushbu model xalq pedagogikasini muzeybop ma’lumotdan amaliy pedagogik tajribaga aylantiradi. Diagnostik o‘lcham esa natijalarni baholash masalasini ochadi. Agar baholash faqat “xalq pedagogikasi vositalarini sanab bering”, “maqolga misol keltiring”, “ertakning tarbiyaviy ahamiyatini ayting” kabi topshiriqlar bilan cheklansa, shaxs muammosi yuzaki qoladi. Baholash mezonlari talabaning madaniy mazmunni tushunishi, axloqiy muammoni ko‘ra olishi, pedagogik vaziyatni tahlil qilishi, xalq pedagogikasi vositasini zamonaviy ta’limga moslashtirishi va o‘z nuqtai nazarini asosli bayon etishini o‘lchashi kerak. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, xalq pedagogikasi fanida esse, keys-tahlil, mikroo‘qitish, dala kuzatuvi, oilaviy tarbiya tajribasi bo‘yicha intervyu, maqol va ertaklarning didaktik xaritasi, xalq o‘yinlari asosida tarbiyaviy mashg‘ulot loyihasi, avlodlararo muloqot kundaligi kabi topshiriqlar samaraliroq bo‘ladi. Masalan, talaba biror maqolni tanlab, uning leksik ma’nosi, tarixiy konteksti, axloqiy g‘oyasi, zamonaviy pedagogik

qo‘llanish sohasi va ehtimoliy noto‘g‘ri talqinlarini tahlil qilsa, u nafaqat materialni eslab qoladi, balki uni pedagogik tafakkur obyekti sifatida qayta ishlaydi. Yoki talaba xalq o‘yinini darsdan tashqari tarbiyaviy mashg‘ulotga aylantirganda, u qoida, hamkorlik, raqobat, emotsional boshqaruv, adolat va o‘zaro hurmat kabi shaxsiy sifatlarni didaktik maqsad bilan bog‘laydi. Tadqiqot natijasida yana bir muhim xulosa aniqlandi: xalq pedagogikasidagi an’anaviy shaxs ideali va zamonaviy ta’limdagi kompetent shaxs modeli qarama-qarshi emas, balki to‘g‘ri talqin qilinganda bir-birini to‘ldiradi. An’anaviy ideal odob, or-nomus, sabr, halollik, mehnatsevarlik, kattaga hurmat va jamoaga sadoqatni ta’kidlasa, zamonaviy model mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil, ijodkorlik, kommunikatsiya, moslashuvchanlik va agentlikni oldinga chiqaradi. Xalq pedagogikasi fanining vazifasi bu ikki yo‘nalishni sun’iy ajratish emas, balki ularni uyg‘unlashtirishdir: zamonaviy shaxs milliy ildizlarga ega, lekin yopiq emas; mustaqil fikrlaydi, lekin axloqiy mas’uliyatdan qochmaydi; an’anani hurmat qiladi, lekin uni ongli talqin qiladi; jamoa bilan yashaydi, lekin shaxsiy qadr-qimmatini yo‘qotmaydi. Demak, xalq pedagogikasini o‘qitishda shaxs muammosining ilmiy yechimi milliy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik tafakkur sintezida ko‘rinadi.

Natijalar xalq pedagogikasini o‘qitishda shaxs muammosini ochish uchun manbalarni faqat janr bo‘yicha emas, balki shaxsiy sifatlarni shakllantirish bo‘yicha ham tizimlashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Masalan, maqol va matallar nutqiy ixchamlik, axloqiy hukm, ijtimoiy tajriba va mantiqiy umumlashtirishni rivojlantiradi; ertak va rivoyatlar tasavvur, hamdardlik, axloqiy konfliktni ko‘rish, qahramon xatti-harakatini baholash va yaxshilik-yomonlik chegarasini anglashga xizmat qiladi; xalq o‘yinlari qoidaga amal qilish, navbat kutish, jamoa bilan harakat qilish, raqobatni madaniy olib borish, yutqazishga bardosh berish va g‘alabada kibrga berilmaslik kabi emotsional-irodaviy sifatlarni shakllantiradi; marosim va urf-odatlar shaxsga mansublik, hurmat, minnatdorlik, eslash, duoga ishonch, jamiyat bilan birga bo‘lish va avlodlar davomiyligini his qilish imkonini beradi; mehnat bilan bog‘liq an’analar esa foydali faoliyat, sabr, mahorat, mas’uliyat, halol rizq va kasbga ehtiromni tarbiyalaydi. Bu tasnif xalq pedagogikasi darslarida mavzularni “folklor namunasi” sifatida emas, balki “shaxsiy sifatlar laboratoriyasi” sifatida ko‘rishga yo‘l ochadi. Natijalar yana shuni ko‘rsatdiki, talabalarning xalq pedagogikasi materiallariga munosabati uch bosqichda shakllanadi: dastlab ular materialni tanish madaniy obyekt sifatida qabul qiladi; keyin uning tarbiyaviy ma’nosini ilmiy izohlay boshlaydi; so‘ng uni pedagogik vazifaga aylantirishga o‘tadi. Aynan uchinchi bosqich eng muhimdir, chunki bo‘lajak pedagogning kasbiy kompetensiyasi milliy merosni bilish bilangina emas, uni metodik vositaga aylantira olish bilan belgilanadi. Shu bois natijaviy modelda “pedagogik transfer” asosiy mezon sifatida ajratildi. Pedagogik transfer talabaning xalq pedagogikasi manbasini yosh xususiyatiga, dars maqsadiga, tarbiyaviy vaziyatga va zamonaviy ta’lim tamoyillariga moslashtirish qobiliyatidir. Masalan, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun xalq o‘yini orqali hamkorlikni rivojlantirish, boshlang‘ich sinflarda ertak asosida mehr-oqibatni muhokama qilish, o‘smirlar bilan maqollar orqali ijtimoiy tarmoqlardagi nutq madaniyatini tahlil qilish, talabalar bilan oilaviy tarbiya tajribasi bo‘yicha refleksiv esse yozish pedagogik transferning turli ko‘rinishlaridir. Bunday transfer bo‘lmasa, xalq pedagogikasi nazariy bilim sifatida qoladi; transfer yuz

berganda esa u shaxs kamolotiga xizmat qiluvchi amaliy pedagogik texnologiyaga aylanadi.

Muhokama

Muhokama shuni ko‘rsatadiki, xalq pedagogikasi fanini o‘qitishdagi “shaxs” muammosi zamonaviy ta’limning eng nozik qarama-qarshiliklaridan birini ochib beradi: bir tomondan, globallashuv, raqamli kommunikatsiya, ijtimoiy mobillik va mehnat bozoridagi o‘zgarishlar mustaqil, moslashuvchan, tanqidiy fikrlovchi va innovatsion shaxsni talab qilmoqda; ikkinchi tomondan, shaxsning barqaror axloqiy mezonlari, madaniy xotirasi, oilaviy ildizlari, milliy o‘zligi va jamoa oldidagi mas’uliyati zaiflashsa, ta’lim faqat texnik ko‘nikmalarni ishlab chiqaruvchi mexanizmga aylanib qoladi. Xalq pedagogikasi aynan shu kesishuv nuqtasida muhim ahamiyat kasb etadi. Agar u faqat “ajdodlarimiz dono bo‘lgan” tarzidagi umumiy maqtovlar bilan o‘qitilsa, fan ilmiy salohiyatini yo‘qotadi; agar u zamonaviy psixologiya, didaktika va shaxs rivoji nazariyalari bilan bog‘lanmasa, talabalar uni hayotdan uzilgan tarixiy material sifatida qabul qiladi; agar u dogmatik ruhda berilsa, tanqidiy fikr va shaxsiy agentlikni susaytiradi. Shuning uchun xalq pedagogikasini o‘qitishda eng maqbul pozitsiya “tanqidiy hurmat” tamoyilidir: ya’ni milliy pedagogik merosga ehtirom bilan qarash, lekin uni zamonaviy insonparvar ta’lim mezonlari asosida tahlil qilish, qayta talqin qilish va amaliyotga moslashtirish. Bu tamoyil shaxsni bir vaqtning o‘zida madaniy ildizga ega va erkin fikrlovchi, jamoaga daxldor va individual qadr-qimmatga ega, an’anani biluvchi va yangilikka ochiq mavjudot sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Xalq pedagogikasi vositalarining shaxsga ta’siri kuchli bo‘lishining sababi ularning kognitiv, emotsional va ijtimoiy komponentlarni birlashtirishidadir. Masalan, oddiy nazariy ma’ruza talabaning xotirasiga ma’lumot beradi, ammo ertakdagi qahramonning axloqiy tanlovi emotsional hamdardlik uyg‘otadi; maqol qisqa, obrazli va yodda qoladigan shaklda hayotiy xulosa beradi; xalq o‘yini tanani, hissiyotni, muloqotni va qoidaga bo‘ysunishni birgalikda tarbiyalaydi; marosim esa shaxsni tarixiy vaqt va jamoaviy mansublik bilan bog‘laydi. Demak, xalq pedagogikasi shaxs tarbiyasida “ma’no tashuvchi muhit” yaratadi. Biroq mazkur muhitni ta’lim jarayoniga ko‘chirishda o‘qituvchining metodik mahorati hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘qituvchi maqolni shunchaki aytib bermasligi, balki uni muammoli vaziyatga joylashtirishi kerak; ertakni faqat qayta hikoya qildirmasligi, balki qahramonning qarorini axloqiy mezonlar asosida muhokama qildirishi kerak; urf-odatni faqat tarixiy fakt sifatida emas, balki uning shaxsiy va ijtimoiy funksiyasi nuqtai nazaridan tahlil qildirishi kerak. Masalan, “sabr” qadriyati o‘qitilganda, talaba sabrning qachon donolik, qachon sustkashlik, qachon o‘zini boshqarish, qachon nohaqlikka ko‘nikish ekanini farqlashi lozim. “Kattaga hurmat” mavzusi o‘qitilganda, hurmat va avtoritar bo‘ysunish o‘rtasidagi farq aniqlanishi zarur. “Mehmondo‘stlik” tushunchasi o‘rganilganda, uning mehr-oqibat, bag‘rikenglik va insonni ulug‘lashdagi o‘rni bilan birga zamonaviy shahar hayoti, iqtisodiy sharoit va shaxsiy chegaralar kontekstidagi talqinlari ham muhokama qilinishi kerak. Ana shunda xalq pedagogikasi talabada faqat milliy faxr tuyg‘usini emas, balki axloqiy fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi. Muhokamaning yana bir muhim jihati xalq pedagogikasi va raqamli davr o‘rtasidagi munosabatdir. Bugungi shaxs faqat oila, mahalla va maktab muhitida emas, balki internet, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli media, virtual guruhlar va algoritmik axborot

oqimida ham shakllanmoqda. Shu sababli xalq pedagogikasidagi nutq odobi raqamli muloqot madaniyati bilan, halollik qadriyati akademik halollik va plagiatga qarshi madaniyat bilan, kattaga hurmat avlodlararo onlayn muloqot bilan, mehnatsevarlik esa raqamli chalg‘ishlar sharoitida o‘zini boshqarish va mas’uliyat bilan bog‘lanishi mumkin. Bunday yondashuv an’anani sun’iy ravishda qadimiy qobiqda saqlab qolmaydi, balki uni bugungi hayotga ishlatadi. Xalq pedagogikasining eng katta kuchi ham shundaki, u shaxsni hayotiy vaziyatlardan ajratmaydi: bola uyda, ko‘chada, mehnatda, bayramda, o‘yinda, suhbatda va kattalar ibratida tarbiyalanadi. Zamonaviy oliy pedagogik ta’lim bu tabiiy mexanizmni ilmiy tahlil qilib, bo‘lajak o‘qituvchiga metodik vosita sifatida qaytarishi lozim. Bunda o‘qituvchi shaxsiyatiga ham katta talab qo‘yiladi. Xalq pedagogikasini o‘qituvchi pedagog milliy qadriyatlarni faqat so‘z bilan emas, balki muloqot madaniyati, talabalarga hurmati, ilmiy aniqligi, adolatli baholashi va shaxsiy namunasi bilan namoyon qilishi kerak. Chunki xalq pedagogikasida ibrat didaktikaning eng qadimiy va eng ta’sirchan shakllaridan biridir. Talaba o‘qituvchining o‘zida hurmat, halollik, adolat, vazminlik va madaniy sezgirlikni ko‘rmasa, fan matni kuchini yo‘qotadi. Muhokama shuni ham ko‘rsatadiki, xalq pedagogikasida shaxs muammosini yoritish milliy identiklikni tor etnosentrik tushunishga olib kelmasligi kerak. Aksincha, o‘z madaniyatini chuqur anglagan shaxs boshqa madaniyatlarni ham hurmat qilishga qodir bo‘ladi. Ildizlar odamni qamab qo‘yadigan zanjir emas, balki dunyoga tik qarash imkonini beradigan tayanchdir. Shu nuqtai nazardan, xalq pedagogikasi fanida qiyosiy tahlil, turli xalqlarning tarbiya hikmatlari, o‘xshash va farqli qadriyatlar, umuminsonga xos axloqiy g‘oyalar muhokamasi ham o‘rin olishi lozim. Bu yondashuv talabalarda madaniy ochiqlik, tolerantlik va ilmiy solishtirish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Shuningdek, xalq pedagogikasidagi ayrim meros unsurlarini zamonaviy mezonlar bilan qayta ko‘rish zarurati ham mavjud. Masalan, bola tarbiyasida qo‘rqitish, uyaltirish yoki keskin jamoaviy bosim kabi usullar tarixiy amaliyotda uchragan bo‘lishi mumkin, biroq zamonaviy pedagogika bola qadr-qimmati, emotsional xavfsizlik va konstruktiv intizom tamoyillariga asoslanadi. Shuning uchun xalq pedagogikasi fanida “meros” va “metod” tushunchalarini ajratish kerak: meros o‘rganiladi, lekin har bir meros unsuri avtomatik metodga aylantirilmaydi. Ilmiy o‘qitish aynan shu farqni ko‘rsatishi bilan kuchli bo‘ladi. Umuman olganda, xalq pedagogikasida “shaxs” muammosini samarali o‘qitish uchun dars jarayonida muammoli savollar, refleksiv esse, keyslar, intervyu, folklor namunalarining didaktik tahlili, oila va mahalla tajribasini o‘rganish, xalq o‘yinlari asosida mikroo‘qitish, bahs-munozara va loyiha metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Shunda talaba xalq pedagogikasini “biladi” degan darajadan “tushunadi”, “baholaydi”, “qo‘llaydi” va “pedagogik jihatdan yaratadi” degan darajaga ko‘tariladi. Bu esa shaxsni shakllantirish muammosining real didaktik yechimidir.

Mazkur muhokamadan kelib chiqadigan amaliy taklif shuki, xalq pedagogikasi fanining sillabusi shaxs muammosini alohida bir mavzu sifatida emas, balki barcha mavzularni bog‘lovchi integrativ g‘oya sifatida qamrab olishi kerak. Masalan, “xalq og‘zaki ijodi tarbiya vositasi sifatida” mavzusi o‘tilganda shaxsning axloqiy tasavvuri va obrazli fikrlashi; “xalq o‘yinlari” mavzusida ijtimoiy hamkorlik va emotsional boshqaruv; “oila tarbiyasi” mavzusida identiklik, mas’uliyat va avlodlararo muloqot; “mehnat tarbiyasi” mavzusida iroda, kasbiy yo‘nalish va halol faoliyat; “marosimlar”

mavzusida madaniy mansublik va jamoaviy xotira maxsus tahlil qilinishi lozim. Shuningdek, har bir mavzu oxirida talabalarga uch turdagi savol berilishi maqsadga muvofiq: mazmuniy savol — bu manba nimani bildiradi; aksiologik savol — u qanday qadriyatni ifodalaydi; metodik savol — uni zamonaviy ta'limda qanday qo'llash mumkin. Ana shu uch savol xalq pedagogikasi fanida shaxs muammosini hayotiy va ilmiy qiladi. Ta'lim jarayonida talabalar xalq pedagogikasi materiallarini tanlashda ham metodik mas'uliyatni o'rganishi kerak. Har qanday maqol yoki urf-odat darsga avtomatik olib kirilmaydi; tanlangan material bolaning yoshiga mos, axloqiy jihatdan konstruktiv, muloqotga ochiq, inson qadr-qimmatini hurmat qiladigan va zamonaviy pedagogik maqsad bilan bog'liq bo'lishi lozim. Bu holat xalq pedagogikasi o'qituvchisidan ilmiy sezgirlik, madaniy ehtiyotkorlik va metodik aniqlik talab qiladi. Ilmiy sezgirlik materialning tarixiy va psixologik mazmunini tushunishni, madaniy ehtiyotkorlik uni noto'g'ri stereotiplarga aylantirmaslikni, metodik aniqlik esa aniq tarbiyaviy natijaga yo'naltirishni bildiradi. Shu asosda xalq pedagogikasi fanining zamonaviy vazifasi o'tmishni takrorlash emas, balki o'tmishdagi hayotiy hikmatni bugungi shaxs kamoloti uchun qayta ishlashdir. Bu jarayon to'g'ri tashkil etilsa, xalq pedagogikasi pedagogik ta'limda ma'naviy tarbiya, madaniy identiklik, ijtimoiy mas'uliyat va kasbiy refleksiyani birlashtiruvchi noyob fan sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xalq pedagogikasi fanini o'qitishdagi "shaxs" muammosi mazkur fan mazmunining markaziy ilmiy-metodik masalasi hisoblanadi. Xalq pedagogikasini faqat folklor namunalarini yig'ish, urf-odatlarni sanash yoki tarixiy-tavsifiy ma'lumotlarni bayon qilish darajasida o'qitish uning shaxs kamolotiga oid imkoniyatlarini cheklaydi. Aslida xalq pedagogikasi xalqning inson haqidagi pedagogik falsafasini, ya'ni qanday inson komil, qanday xulq maqbul, qanday munosabat sharafli, qanday mehnat qadrli, qanday so'z odobli, qanday hayot mazmunli ekaniga doir ko'p asrlik qarashlarini o'zida mujassam etadi. Ushbu merosning zamonaviy ta'limdagi qiymati shundaki, u shaxsni madaniy xotira, axloqiy mas'uliyat, oilaviy va jamoaviy munosabat, mehnat madaniyati, nutq odobi, estetik sezgirlik va fuqarolik burchi bilan bog'lab tarbiyalash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari xalq pedagogikasida shaxs muammosi ontologik, aksiologik, didaktik va diagnostik o'lchamlarda ko'rilishi zarurligini ko'rsatdi. Ontologik o'lcham shaxsning madaniy-tarixiy va ijtimoiy mavjudot sifatidagi mohiyatini ochadi; aksiologik o'lcham qadriyatlarning shaxs ichki dunyosiga aylanish jarayonini izohlaydi; didaktik o'lcham xalq pedagogikasi materiallarini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim metodlariga aylantirish zaruratini belgilaydi; diagnostik o'lcham esa natijalarni faqat yodlash bilan emas, balki madaniy anglash, axloqiy mulohaza, kommunikativ mas'uliyat, ijtimoiy faollik va pedagogik transfer mezonlari orqali baholashni talab qiladi. Maqolada taklif etilgan "madaniy tanishuv — semantik talqin — axloqiy refleksiya — pedagogik transformatsiya — ijtimoiy qo'llash" modeli xalq pedagogikasini zamonaviy oliy pedagogik ta'limda samarali o'qitish uchun amaliy yo'nalish beradi. Ushbu model asosida talaba xalq merosini yodlaydigan ijrochi emas, balki uni tushunadigan, baholaydigan, zamonaviy ta'limga moslashtiradigan va tarbiyaviy jarayonda mas'uliyat bilan qo'llaydigan bo'lajak pedagog sifatida shakllanadi. Eng muhim xulosa shuki, xalq pedagogikasi fanida shaxsni tarbiyalash an'anani mexanik

takrorlash emas, balki uni insonparvar, ilmiy va refleksiv asosda qayta anglash orqali amalga oshadi. An'ana faqat o'tmishni eslatib tursa, u xotira bo'lib qoladi; an'ana zamonaviy shaxsni tarbiyalay olsa, u pedagogik kuchga aylanadi. Shu bois xalq pedagogikasi fanini o'qitishda shaxs muammosi milliy qadriyatlar, zamonaviy psixologik-pedagogik nazariya, tanqidiy fikrlash, raqamli davr talablari va bo'lajak o'qituvchining kasbiy mas'uliyati bilan uzviy bog'liq holda yoritilishi zarur. Bunday yondashuv xalq pedagogikasini ikkinchi darajali yordamchi fan sifatida emas, balki milliy ta'lim tizimida ma'naviy barkamol, mustaqil fikrli, ijtimoiy faol, axloqiy tanlovga qodir va madaniy ildizlarga tayangan shaxsni shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim ilmiy-pedagogik yo'nalish sifatida namoyon etadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.

2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.

3. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO, 2021.

4. OECD. OECD Learning Compass 2030: A Series of Concept Notes. Paris: OECD Publishing, 2019.

5. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

6. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. New York: Macmillan, 1916.

7. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.

8. Bruner J. The Culture of Education. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.

9. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum, 2000.

10. Rogoff B. The Cultural Nature of Human Development. Oxford: Oxford University Press, 2003.

11. Lave J., Wenger E. Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

12. Jo'rayev N., Xasanboyeva O. Pedagogika tarixi va xalq pedagogikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2004.

13. Munavvarov A.K. Pedagogika. Toshkent: O'qituvchi, 1996.

14. Qodirov B. Xalq pedagogikasi va tarbiya nazariyasi masalalari. Toshkent: Fan, 2008.

15. Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika fanidan izohli lug'at. Toshkent: Fan va texnologiya, 2009.